

Proces osamostaljenja Republike Hrvatske i njezina međunarodna i diplomatska afirmacija: između protivljenja i odobravanja

Ana HOLJEVAC TUKOVIĆ

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar
Domovinskog rata, Zagreb

Dražen ŽIVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Pregledni rad

Primljeno: 24. ožujka 2021.

UDK 342.22(497.5)"1991"

341.223.4(497.5)"1991"

342.573(497.5)"1991"

doi: 10.5559/pi 16. 31. 05

Hrvatski sabor donio je 25. lipnja 1991. Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti i Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske, čime je objavio i formalizirao volju hrvatskoga naroda i građana Republike Hrvatske izraženu na referendumu održanom pet tjedana prije. Usvajanjem navedenih dokumenata, a u nemogućnosti postizanja novog političkog dogovora kojim bi se razriješila jugoslavenska državna i politička kriza, Hrvatska je ušla u završnu fazu procesa osamostaljenja. No, unutar-jugoslavenske i međunarodne prilike i odnosi nisu predstavljali povoljan okvir hrvatskoga osamostaljenja, nego je u tom procesu Hrvatska nailazila na brojne prepreke, opstrukcije, nerazumijevanja, pa i otpore. Dio međunarodnih aktera, pritisnut odlučnošću hrvatskog političkog vodstva kao i brutalnošću srbijanske oružane agresije, postupno je gradio afirmativan stav prema odluci o izlasku Hrvatske iz SFRJ kao jedinom racionalnom odgovoru na jugoslavensku krizu i rastući velikosrpski nacionalizam i ekspanzionizam. Tri desetljeća nakon sudbonosnih odluka Hrvatskoga sabora prigoda je da podsjetimo na ključne državno-političke i međunarodnopravne akte koji su doveli do priznanja te međunarodne i diplomatske afirmacije Republike Hrvatske, kao i da ukratko ukažemo na one unutarnje i međunarodne dionike koji su se tom procesu odupirali, ali i na one koji su ga podržavali.

Ključne riječi: Republika Hrvatska, 1991., referendum o neovisnosti, međunarodno i diplomatsko priznanje

Uvod

Dana 25. lipnja 2021. navršavaju se puna tri desetljeća od kada je Sabor Republike Hrvatske, na temelju izražene političke volje hrvatskih građana na referendumu održanom 19. svibnja 1991. godine donio *Ustavnu odluku o su-*

verenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. U točki I. *Odluke* stoji: »Republika Hrvatska proglašava se suverenom i samostalnom državom«, a u točki II. *Odluke* navodi se: »Ovim činom Republika Hrvatska pokreće postupak razdruživanja od drugih republika i SFRJ. Republika Hrvatska pokreće postupak za međunarodno priznavanje.«¹ Istoga dana Sabor Republike Hrvatske donio je i *Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske*, u kojoj u točki II., među ostalim, piše: »Danas smo suočeni i s pokušajima da se organiziranim odmetništvom i terorizmom, poticanim izvan Republike Hrvatske, narušava ustavni poredak i integritet Republike Hrvatske, štoviše, da se spriječi provedba volje hrvatskoga naroda i svih građana Republike Hrvatske koja je očitovana na izborima, ozakonjena u Ustavu Republike Hrvatske, a osobito na referendumu za suverenost, neovisnost i samostalnost u odnosu na druge republike SFRJ i ostale susjedne države. Hrvatski je narod zajedno sa svim građanima koji Republiku Hrvatsku smatraju svojom domovinom odlučan da svim snagama brani svoju samostalnost i teritorijalnu cjelovitost od bilo čije agresije.«² Pretpostavka naprijed navedene ustavne odluke i deklaracije jest *Odluka Predsjednika Republike* od 23. svibnja 1991. koja sadrži samo dva članka. U prvome se članku *Odluke* navodi: »Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama«, dok je u drugom članku *Odluke* tekst sljedećeg sadržaja: »Republika Hrvatska ne ostaje u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi.«³

Premda naprijed citirani dokumenti nisu jedini, oni su vjerojatno najvažniji, pa i krucijalni državnopravni akti na kojima se temeljio proces državnoga osamostaljenja kao preduvjeta stjecanja međunarodnopravne osobnosti, diplomatskog priznanja i pune međunarodne afirmacije suverene, samostalne i neovisne Republike Hrvatske.⁴ Budući da su od navedenih političkih i parlamentarnih odluka, koje su zacrtale put izlaska Hrvatske iz SFRJ, duboko opterećenoj dugotrajnom i nerješivom političkom, društvenom, ekonom-

¹ Vladimir Duro DEGAN, *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici. Razvitak njezine međunarodne osobnosti tijekom povijesti*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 2002., 309-310.

² Isto, 312.

³ *Narodne novine* 24/1991.

⁴ O pojedinim do danas još uvijek neusuglašenim pitanjima iz međunarodnopravne problematike procesa hrvatskoga osamostaljenja, uključujući i pitanje međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, detaljnije vidjeti u: Davorin RUDOLF ml., »Stjecanje međunarodnopravne osobnosti Republike Hrvatske 25. lipnja 1991.«, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 50 (2013) 1, 51-80.

skom i državnom krizom, protekla već tri desetljeća prepuna kompleksnih, katkad i dramatičnih događaja, prigoda je da sažmemo u kojoj je mjeri taj put bio praćen i podupiran odobravanjem, a u kojoj mjeri usporavanjem i protivljenjem različitih domaćih i, napose, međunarodnih aktera. Naime, globalni (međunarodni) i unutarjugoslavenski politički i društveni uvjeti i odnosi bili su uglavnom neskloni demokratskom putu jačanja hrvatske suverenosti te nacionalnog i državnog osamostaljenja. S jedne strane brane »protivljenja« nalazio se velikosrpski nacionalizam i teritorijalni ekspanzionizam, dok su se s druge strane nalazile »tektonske« promjene u geopolitičkoj arhitekturi Europe, s tada još uvijek nejasnim odjecima u odnosima između velikih i malih naroda i država. Stoga, za razumijevanje složenih okolnosti i čimbenika koji su determinirali i usmjeravali proces hrvatskoga osamostaljenja i međunarodno-diplomatske afirmacije, potrebno je vratiti se godinu-dvije unatrag, prije donošenja formalnih odluka o suverenoj i samostalnoj Republici Hrvatskoj u svibnju i lipnju 1991. godine.

U tom općem kontekstu 1989. godina ostala je zapamćena kao godina definitivnog kraja hladnoratovskog razdoblja te je označila puni zamah procesa slamanja komunizma, političkih sustava i društvenih uređenja istočne Europe koji su bili izgrađeni na političkim i ideološkim sustavima institucionalizirane represije. Na taj su kompleksan i nimalo lak proces znatno utjecale prilično dramatične i korjenite društvene reforme unutar Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), započete u ožujku 1985. godine dolaskom Mihaila Sergejeviča Gorbačova na vlast. U travnju 1989. godine ti su procesi doveli do javno deklariranog napuštanja do tada dominantne pa i isključive sovjetske politike koja je snažno i uglavnom beskompromisno ograničavala suverenitete socijalističkih država u istočnoj Europi. Paralelno, odvijao se proces razdruživanja SSSR-a i nastajanja novih samostalnih država na njegovu teritoriju. Time su, među ostalim, stvoreni preduvjeti za uvođenje višestranačja, odnosno demokratizaciju društava i država u istočnoj i jugoistočnoj Europi, pa je razumljivo da je taj proces političkih i društvenih promjena morao, unatoč snažnom otporu, zahvatiti i socijalističku Jugoslaviju.⁵

Potrebno je naglasiti da navedene društvene promjene treba promatrati i u kontekstu izbora poljskog kardinala Karola Wojtilę 1978. godine za poglavara Rimokatoličke crkve, što je bilo od iznimne važnosti za svjetsku, napose (istočno)europsku politiku i društva, a što se vidjelo i potvrdilo u godinama njegovog dugog pontifikata (1978.—2005.). Prema riječima povjesničara A. Riccardija, »Ivan Pavao II. velik je lik dvadesetoga stoljeća i pun iz-

⁵ Detaljnije vidjeti u: Josip GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe. Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, Zagreb, MaTe, 2011.

raz njegove povijesti. On je i osoba trećega tisućljeća: preminuo je u već začetom novom stoljeću, a njegovo vjersko naslijeđe i dalje je ono na koje se poziva. Svjedok složena poljskoga križišta i protagonist na svjetskoj pozornici tijekom dvadeset sedam godina.⁶ Papa Ivan Pavao II. iz prve je ruke poznao totalitarnu komunističku praksu s jedne strane, dok je s druge strane neprestano isticao važnost moralnih i duhovnih vrjednota, kao i ljudskih prava svih naroda pa i onih brojčano malih ili najmanjih.⁷ Potvrđuju to njegove riječi: »Uvjet unutarnjeg jedinstva u okviru svakog društva ili zajednice, bilo nacionalne ili obiteljske, jest štovanje prava svakog njezina člana. Isto je tako uvjet za pomirenje među narodima priznavanje i poštovanje prava svakog naroda. Radi se prije svega o pravu na postojanje i samoodlučivanje, pravo na vlastitu kulturu i na njezin višestruk razvitak. [...] Suverenost države duboko je povezana s njezinom mogućnosti da promovira slobodu naroda, odnosno da razvija uvjete koji će mu dopustiti da izrazi sav svoj povijesni i kulturni identitet, odnosno da bude suveren uz pomoć Države.«⁸ Papa Ivan Pavao II. duboko je vjerovao da potlačeni narodi imaju snage pa i prava zbaciti jaram moćnoga komunističkog totalitarizma, što mnogi na Zapadu tada nisu vjerovali, niti su predmnijevali da se slom komunizma i nacionalno oslobođenje i osamostaljenje naroda i država »istočnoga bloka« uopće može dogoditi.

Raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

Rušenje Berlinskoga zida u studenome 1989. godine simbolično je označilo početak novog razdoblja suvremene europske povijesti, početak demokratizacije i političkog pluralizma na europskom istoku i jugoistoku, pa i u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), što je osobito došlo do izražaja u dvjema od njezinih šest sastavnica: Socijalističkoj Republici (SR) Sloveniji i SR Hrvatskoj. No, za razliku od drugih istočnoeuropskih država koje su mirnim putem i bez radikalnijih društvenih potresa izašle iz komunizma, usmjeravajući i učvršćujući svoj put od totalitarizma prema demokraciji, demokratizaciji u Hrvatskoj (pa i u drugim republikama) otvoreno se, uz jugoslavenske unitarne i federalističke (avnojevske) političke snage i represivni

⁶ Andrea RICCARDI, *Ivan Pavao II. Biografija*, Split, Verbum, 2011., 9.

⁷ »Kada je 1978. izabran za papu, ogledao se s krizom katoličanstva, sa sekulariziranim Zapadom i marksizmom s mnogo lica. [...] Naime, vjerovao je u snagu vjerskih i duhovnih energija svoje Crkve i čovječanstva, pa i u suočenju s političkim sustavima koji su na raspolaganju imali 'oružja' posve druge vrste i daleko moćnija. [...] Karol Wojtyła je bio 'snaga nade' u očima kršćana i svojih suvremenika, snaga dozorila u ratnom vrtlogu i nevoljama njegova naroda« (Isto, 9).

⁸ Silvije TOMAŠEVIĆ, *Ivan Pavao II.*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 1994., 76.

sustav, suprotstavila velikosrpska politika. Ona je bila izražena u težnji da nova srpska država (Velika Srbija) obuhvati veliki dio hrvatskoga teritorija, kao što je to i obećano Srbiji Londonskim ugovorom iz 1915., sa zapadnom granicom Srbije na relaciji Virovitica — Pakrac — Karlovac — Ogulin i dio Gorskog kotara — Karlobag.⁹ Velikosrpskoj politici pridružila se i Oružana sila SFRJ, odnosno Jugoslavenska narodna armija (JNA), koja je, nakon smrti Josipa Broza Tita u proljeće 1980. i raspada Saveza komunista Jugoslavije na 14. izvanrednom kongresu SKJ u Beogradu u siječnju 1990., ostala jedini integrativni čimbenik SFRJ. Jačanje saveznih tijela nauštrb republičkih i očuvanje centralizirane države u kojoj demografski i politički dominiraju Srbi, zajednički su dugoročni ciljevi koji su povezali vrh JNA sa srbijanskim vodstvom i do početka 1992. godine pretvorili JNA u srpsku vojsku. Na legitime demokratske promjene u Hrvatskoj, iskazane održavanjem prvih slobodnih višestranačkih demokratskih izbora potkraj travnja i početkom svibnja 1990. godine, na kojima je pobijedila Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) predvođena Franjom Tuđmanom, JNA je, koordinirano sa srbijanskim vodstvom, odgovorila oduzimanjem naoružanja hrvatske Teritorijalne obrane učinkovito pritom razoružavši Hrvatsku, koja će teške društvene, demografske i ekonomske posljedice toga čina osjetiti u nadolazećim mjesecima i godinama.¹⁰

Pobuna dijela Srba iz Hrvatske bila je odgovor na demokratske procese u Hrvatskoj i može se shvatiti kao nasrtaj na demokratski izabrane hrvatske vlasti. Krajnji cilj započete pobune bilo je pripajanje dijela teritorija Republike Hrvatske jedinstvenoj srpskoj državi, koja bi obuhvatila veći dio bivše Jugoslavije.¹¹ Beogradski režim Slobodana Miloševića u tom je procesu aktivi-

⁹ Navedene težnje bile su dogovorene Londonskim ugovorom iz 1915., kada su Saveznici Srbiji obećali Bosnu i Hercegovinu, Slavoniju, Srijem, Bačku, južnu Dalmaciju (Šibenik, Zadar i Knin bi pripali Italiji) i sjevernu Albaniju. Detaljnije u: Mirko VALENTIĆ, *Rat protiv Hrvatske 1991.—1995. Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Slavonki Brod, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2010., 114.

¹⁰ Detaljnije vidjeti u: Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih (Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događaja 1990., 1991.—1995./1998.)*, Zagreb, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2011; Davor MARIJAN, *Domovinski rat*, Zagreb, Despot Infinitus, Hrvatski institut za povijest, 2016; Zdenko RADELIĆ — Davor MARIJAN — Nikica BARIĆ — Albert BING — Dražen ŽIVIĆ, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, Školska knjiga, 2006.

¹¹ HR-Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCCR), *Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području RH 1990.—1995.*, 2, kut. 207, Deklaracija Srpskog nacionalnog saveta o srpskom nacionalnom jedinstvu, Beograd, 9. april 1991; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.—1995. Dokumenti*, ur. Mate

rao sve srpske nacionalne institucije i nacionalne elite, a posebnu su ulogu dobili Srbi izvan matične države¹² kako bi Jugoslavija opstala kao unitarna i jedinstvena država u kojoj bi Srbi kao najbrojniji narod u političkom i svakom drugom smislu dominirali. U slučaju neuspjeha očuvanja jedinstvene Jugoslavije kao primarnog cilja, sekundarni cilj bio je amputirati geostrateški važne dijelove Republike Hrvatske te preuzeti kontrolu nad cijelom Bosnom i Hercegovinom¹³ kako bi se ostvario velikosrpski koncept rješenja jugoslavenske državne i političke krize. No taj se dugoročni velikosrpski cilj da svi (jugoslavenski) Srbi žive u jednoj državi, dakako, nije mogao realizirati mirnim nego isključivo nasilnim putem. Takav je scenarij ubrzo i uslijedio.¹⁴

Srpska pobuna u Hrvatskoj, čiji je početak imao terorističke elemente, prerasla je u otvorenu agresiju JNA, Srbije i pobunjenih Srba na Hrvatsku, na njezin teritorijalni integritet, njezine demokratske institucije i njezina materijalna (gospodarska, kulturna, sakralna i dr.) dobra. Zbog takvog neprihvatljivog stanja u SFRJ i nametanja politike srbijanskoga vodstva, koje se očitovalo u pokušajima daljnje centralizacije i jačanja političkog i gospodarskog položaja Srbije na račun ostalih republika u federaciji, hrvatsko i slovensko vodstvo, a na temelju »neotuđivog i nepotrošivog prava svakog naroda na samoodređenje, uključivši i pravo na odcjepljenje i udruživanje s drugim narodima i državama« predložilo je u listopadu 1990. godine preustroj SFRJ u konfederalnu državu, tj. u Savez jugoslavenskih republika.¹⁵

S ciljem pronalaženja kompromisa i mirnog rješenja jugoslavenske političke i državne krize uslijedili su susreti šestorice predsjednika jugoslavenskih republika u gradovima na području svih tadašnjih republika: 28. ožujka 1991. u Splitu, 4. travnja u Beogradu, 11. travnja na Brdu kod Kranja, 18.

RUPIĆ, Zagreb, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007., knjiga 2.

¹² Među ključne aktere agresije na Hrvatsku V. Šakić je uključio: srpske intelektualce (Srpska akademija nauka i umetnosti), srpske političare, Srpsku pravoslavnu crkvu, Jugoslavensku narodnu armiju, jugoslavenski policijski aparat, jugoslavensku tajnu policiju te jugoslavenski diplomatski aparat. Detaljnije vidjeti u: Vlado ŠAKIĆ, »Opći okvir proučavanja srpske agresije na Hrvatsku 1991...«, *Društvena istraživanja* 2 (1993) 4-5, 217-245.

¹³ O složenim aspektima i uzrocima rada u Bosni i Hercegovini podrobnije vidjeti u: Ivica (Ivo) LUČIĆ, *Uzroci rata. Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Zagreb, Despot Infinitus d.o.o., Hrvatski institut za povijest, 2013.

¹⁴ Za podrobniji uvid u problematiku uspostave hrvatske države, srbijansku oružanu agresiju i Hrvatski domovinski rat, koji je utemeljen na rezultatima istraživanja primarnog arhivskog gradiva, vidjeti: Davor MARIJAN — Nikica BARIĆ, *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*, Zagreb, AGM, 2020.

¹⁵ Nacrt ugovora o Jugoslavenskoj konfederaciji — Savezu jugoslavenskih republika vidjeti u: V. Đ. DEGAN, *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici*, 295-306.

travnja u Ohridu, 29. travnja u Cetinju i 6. lipnja u Sarajevu. No, niti jedan od šest susreta, kao ni posebni bilateralni ili trilateralni susresti (npr. Tuđman — Milošević — Izetbegović, 12. lipnja 1991. u Splitu), nisu iznjedrili konačno i učinkovito političko rješenje državne krize te na taj način spriječili rat, prije svega zbog isključivosti politike tadašnjega srbijanskoga vodstva.¹⁶ Srbijansko je političko vodstvo, naime, nakon demokratskih izbora (promjena) u Sloveniji i Hrvatskoj, uzdajući se u podršku JNA, odlučno odbijalo prijedloge i mogući/potrební dogovor oko novoga uređenja SFRJ, pa tako i slovensko-hrvatski prijedlog preustroja Jugoslavije u konfederalnu državu. Srbijansko je vodstvo ustrajno odbijalo preustroj SFRJ u konfederalnom smislu, pa su Hrvatska i Slovenija krenule u proces državnoga osamostaljenja, kao i na složen put svoje pune međunarodne i diplomatske afirmacije.

Osamostaljenje Republike Hrvatske

Proces hrvatskoga državnog osamostaljenja, uvjetovan političkom, društvenom i državnom krizom u SFRJ, odvijao se u izrazito složenim unutarjugoslavenskim i međunarodnim prilikama i odnosima. Hrvatska je u trenutku donošenja najvažnijih državnopravnih akata koji su regulirali »trasiranje« putu u državnu samostalnost i neovisnost već mjesecima bila suočena s društveno-političkom krizom koja je eskalirala u srpsku pobunu vrlo blizu otvorene agresije. Nešto manje od godinu dana prije nacionalnog referenduma o samostalnosti i neovisnosti, tadašnji politički lider hrvatskih Srba, psihijatar dr. Jovan Rašković, na (veliko)srpskom je mitingu u Srbu 25. srpnja 1990. među ostalim izjavio da je u Hrvatskoj počela pobuna i ustanak srpskog naroda.¹⁷ Pobuna tada još nije bila oružana, ali kako su pokazala zbivanja narednih mjeseci, tanka je bila crta između mira, terorizma i rata. Miting u Srbu održan je na dan kada je demokratski izabrani Hrvatski sabor donio amandmane na republički Ustav iz 1974. godine kojima su iz naziva Republike uklonjeni pridjev »socijalistička« kao i zvijezda petokraka kao simbol jugoslavenskog komunističkog totalitarnog režima. To znači da su se Srbi u Hrvatskoj u »startu« izgradnje demokratskog sustava snažno suprotstavili političkom projektu samostalne, suverene i neovisne hrvatske države. Naime, demokratska, suverena, samostalna i neovisna hrvatska država bila je prepreka oživotvorenju velikosrpskog koncepta o državi u kojoj će živjeti svi »jugoslavenski« Srbi. U ondašnjim međunarodnim odnosima ostvarenje toga

¹⁶ Detaljnije vidjeti u: Ante NAZOR — Tomislav PUŠEK, *Domovinski rat, Pregled političke i diplomatske povijesti*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 2018.

¹⁷ Detaljnije vidjeti u: Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990—1995.*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga, 2005.

velikosrpskog cilja bilo je moguće samo u okviru spašavanja jedinstvene i unitarne jugoslavenske države.¹⁸ Koliku je cijenu u ljudskim životima i tražičnim sudbinama pojedinaca i cijelih obitelji te u uništenim materijalnim dobrima Hrvatska bila prisiljena platiti zbog te velikosrpske politike, još uvijek ne možemo u cijelosti brojčano iskazati, a posljedice tih ratnih gubitaka Hrvatska ne samo da još uvijek osjeća nego će oni i dalje negativno utjecati na njezin društveni, politički, ekonomski i demografski razvoj.¹⁹

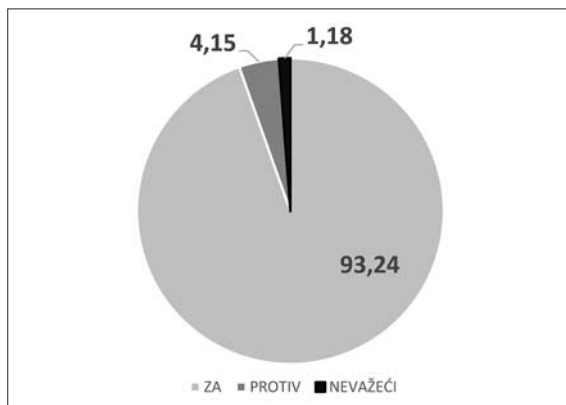
U svezi s neuspješnim pregovorima o razrješenju državne krize u SFRJ, a radi utvrđenja i ostvarenja volje hrvatskoga naroda i svih građana Republike Hrvatske, predsjednik Republike Franjo Tuđman donio je 25. travnja 1991. *Odluku o raspisu referenduma*, koji se održao 19. svibnja 1991. godine.²⁰ Na referendumu o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske glasovao je ukupno 3.051.881 glasač ili 83,56 posto ukupnog broja tada registriranih glasača u Republici Hrvatskoj. »Za« — kao odgovor na prvo pitanje (na plavom listiću): *»Jeste li za to da Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama (prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za rješenje državne krize SFRJ)?«*, glasovao je 2.845.521 glasač ili 93,24 posto birača koji su pristupili glasovanju. »Protiv« je glasovalo 126.630 glasača ili 4,15 posto glasača koji su pristupili glasovanju. Nevažećih glasačkih listića bilo je 36.055 ili 1,18 posto. »Za« — kao odgovor na drugo pitanje (na crvenom listiću): *»Jeste li za to da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi (prema prijedlogu Republike Srbije i Socijalističke Republike Crne Gore za rješenje državne krize u SFRJ)?«*, glasovalo je 164.267 glasača ili 5,38 posto glasača koji su pristupili glasovanju. »Protiv« je glasovalo 2.813.085 glasača ili 92,18 posto glasača koji su pristupili glasovanju, dok je nevažećih listića bilo 63.077 ili 2,07 posto.²¹

¹⁸ Negodovanje, pa i otpor političkom procesu hrvatskoga osamostaljenja kao odgovora na rastuću i nerješivu političku, društvenu, ekonomsku i državnu krizu u SFRJ, iskazivali su i pružali i dijelovi hrvatske političke »elite« koje nisu željele promjene, jer su im one, vjerovali su, oduzimale dodijeljene društvene povlastice, držeći da se demokracizacijom jugoslavenskoga društva i njegovim otvaranjem konceptu slobodnoga tržišta, SFRJ može očuvati i razvijati kao jedinstvena savezna država.

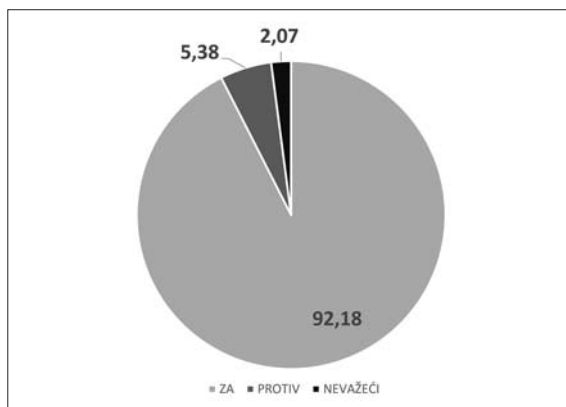
¹⁹ Detaljnije o demografskim, društvenim i ekonomskim posljedicama Domovinskoga rata vidjeti u: *Ratna šteta Republike Hrvatske*, Završno izvješće, Vlada Republike Hrvatske, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, Zagreb, rujan 1999.

²⁰ *Narodne novine*, 21/1991., 646.

²¹ V. Đ. DEGAN, n. dj., 307-308.

Slika 1. Rezultati referenduma u odgovoru na pitanje: »Jeste li za to da Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim republikama (prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za rješenje državne krize u SFRJ)?«

Slika 2. Rezultati referenduma u odgovoru na pitanje: »Jeste li za to da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao saveznoj državi (prema prijedlogu Republike Srbije i Socijalističke Republike Crne Gore za rješenje državne krize u SFRJ)?«

Rezultati referenduma nedvosmisleno su potvrdili opredijeljenost velike većine hrvatskih građana za stvaranje suverene, samostalne i neovisne hrvatske države. No, ostalo je pitanje kako će na to reagirati jugoslavenski politički vrh i JNA, ali i međunarodna zajednica, odnosno vodeće svjetske i europske sile. Naime, međunarodne okolnosti, odnosi i politike u svojoj osnovi nisu bili povoljan okvir u kojemu se trebao realizirati proces hrvatskoga osamostaljenja. Međunarodna se zajednica već prema najavama osamostaljenja Hrvatske postavljala u rasponu od blagog odobravanja do izrazito ustrajnog protivljenja, s tim da je koncept protivljenja dominirao i dugo vremena bio legitimiran kao jedini službeni stav većine važnih aktera na međunarod-

noj političkoj sceni — od različitih međunarodnih organizacija i saveza pa do najmoćnijih država, poput Sjedinjenih Američkih Država (SAD) ili država članica tadašnje Ekonomske zajednice (EZ). »Velike sile percipirale /su/ Jugoslaviju i njezino političko i teritorijalno jedinstvo kao najbolje rješenje za južnoslavenske narode i europsku sigurnost.«²² Pritom su neke europske države, poput Francuske i Ujedinjenoga Kraljevstva, gajile vrlo jake simpatije prema Jugoslaviji i stanovito razumijevanje za srpske inicijative i prijedloge. J. Glaurdić u opsežnoj studiji *Vrijeme Europe. Zapadne sile i raspad Jugoslavije* upozorava i naglašava da je Jugoslavija »za Zapad izgubila svu svoju važnost kao bedem protiv sovjetskog prodora i kao primjer socijalizma nezavisnog od Moskve. Signali koje su jugoslavenski politički protagonisti dobivali od svojih zapadnih kolega nisu, međutim, bili signali destabilizacije jugoslavenske federacije ili poticanja njezinih dijelova da krenu prema nezavisnosti. Upravo suprotno, kreatori zapadnih politika bili su praktički jednoglasni u davanju skoro nikakve podrške jugoslavenskoj periferiji. Oni su zapravo snažno podržavali nastavak postojanja Jugoslavije kao i temeljne stupove središnje vlasti u Beogradu. Nitko s ikakvim utjecajem na politiku Zapada nije želio raspad Jugoslavije.«²³

U potonjem smislu, znakovitim se drži posjet državnoga tajnika SAD-a Jamesa Bakera Jugoslaviji. On je 21. lipnja 1991. u Beogradu održao sastanak s predsjednicima svih šest jugoslavenskih republika, saveznim premijerom Antom Markovićem, saveznim ministrom vanjskih poslova Budimirom Lončarom i s predstavnicima Kosova. U razgovoru s predsjednikom Tuđmanom, državni tajnik Baker predložio je neki oblik konfederalne Jugoslavije. No, kako navodi Davorin Rudolf, tadašnji hrvatski ministar vanjskih poslova, predsjednik Tuđman prijedlog nije izričito odbacio, već je odgovorio da su sve takve i slične prijedloge do sada odbijali predstavnici Srbije, koji nisu htjeli o njima ni razgovarati. Tuđman je zatražio podršku, kako je rekao, jedinom realnom i povijesno opravdanom rješenju, a to je put prema državnoj samostalnosti, koju su odabrale Hrvatska i Slovenija. Na taj se način otklanja vrela trajnih nestabilnosti, potvrđuje načelo samoodređenja naroda i stabilizira čitava regija, tvrdio je hrvatski predsjednik. Državni tajnik James Baker je na to izgovorio riječi koje je ponovio u svim razgovorima toga dana: »Sjedinjene Države podržavaju jedinstvo Jugoslavije, ali su istodobno protiv upotrebe sile radi održanja toga jedinstva [...]«²⁴

²² Andrea BEKIĆ, »London i Bonn — dva pola politike Europske zajednice prema priznanju Republike Hrvatske 1991. godine«, *Časopis za suvremenu povijest* 42 (2010) 2, 342.

²³ J. GLAURDIĆ, *Vrijeme Europe. Zapadne sile i raspad Jugoslavije*, Zagreb, 5.

U skladu s održanim referendumom na zasjedanju Hrvatskoga sabora od 18. do 25. lipnja 1991. udareni su temelji suverene, samostalne i neovisne hrvatske države. Donijeta je, naime, *Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske*²⁵ na temelju članka 140. stavka 1. Ustava, prema kojem Republika Hrvatska ostaje u SFRJ do novog sporazuma ili dok Sabor ne odluči drukčije. *Odluka* je polazila od neotuđivog, neprenosivog, nepotrošivog i nedjeljivog prava hrvatskoga naroda na samoodređenje i suverenitet Republike Hrvatske koji pripada svim njezinim državljanima. *Odluka* se, ujedno, temeljila na izvršavanju volje naroda očitovane na referendumu od 19. svibnja; uvažavala je i činjenicu da SFRJ nije djelovala kao ustavnopravno uređena država, da su se u njoj grubo kršila ljudska prava, prava nacionalnih manjina i prava federalnih jedinica. U *Odluci* se posebno apostrofira činjenica da ondašnje »federativno uređenje Jugoslavije ne omogućuje rješavanje državno-pravne, političke i gospodarske krize i da među republikama SFRJ nije došlo do sporazuma koji bi omogućio preustrojstvo federalne savezne države u savez suverenih republika«, izjašnjavajući se pri tome da »Republika Hrvatska uvažava jednaka prava drugih republika dosadašnje SFRJ u težnji da s njima jednakopravno, mirno i demokratski postupno uređuje sva pitanja iz dosadašnjeg zajedničkog života, poštujući njihovu suverenost i teritorijalnu cjelovitost, izražavajući spremnost da se s njima kao samostalna i neovisna država sporazumijeva o gospodarskim, političkim, obrambenim i drugim vezama«. ²⁶ Na istoj je sjednici Sabor donio i *Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske* i *Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj*, kojom je jasno potvrđena namjera hrvatskih vlasti za suradnjom i suživotom sa Srbima u Hrvatskoj. ²⁷

Republika Hrvatska proglašena je suverenom, samostalnom i neovisnom državom na svečanoj sjednici svih vijeća Sabora Republike Hrvatske 25. lipnja 1991., pa je time stekla međunarodnopravnu osobnost, tj. postala je subjekt međunarodnoga prava. ²⁸ Tom prigodom doneseni su temeljni konstitucijski političko-pravni akti o stvaranju neovisne države: *Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske* i *Deklaracija o proglaše-*

²⁴ Davorin RUDOLF, *Rat koji nismo htjeli; Hrvatska 1991.*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 1999., 251-252.

²⁵ *Narodne novine* 31/1991. Detaljnije u: V. Đ. DEGAN, n. dj., 309-310.

²⁶ V. Đ. DEGAN, n. dj., 309.

²⁷ *Narodne novine* 31/1991. Detaljnije u: V. Đ. DEGAN, n. dj., 311-316.

²⁸ D. RUDOLF ml, »Stjecanje međunarodnopravne osobnosti Republike Hrvatske 25. lipnja 1991.«, 51-80.

nju suverene i samostalne Republike Hrvatske. To su akti koji, uzeti zajedno s Ustavom Republike Hrvatske od 22. prosinca 1990., referendumskom odlukom građana Hrvatske o državnoj neovisnosti i samostalnosti Hrvatske od 19. svibnja 1991. te *Odlukom Sabora Republike Hrvatske o raskidu državno-pravne sveze s bivšom SFRJ*²⁹ od 8. listopada 1991., tvore povijesne, političke i pravne temelje suverene, samostalne i neovisne Republike Hrvatske.

Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske imala je ustavni obvezatni karakter. Ipak, na temelju dogovora s predstavnicima EZ-a (*Brijunska deklaracija*) Hrvatska je 7. srpnja 1991. prihvatila tromjesečni moratorij (»mirovanje«) na aktivnosti vezane uz realizaciju državnih akata o suverenosti, samostalnosti i neovisnosti kako bi se pregovori o mirnom rješenju jugoslavenske državne i političke krize mogli nastaviti.³⁰ No, kako navodi D. Rudolf ml., »Brijunska deklaracija nije imala retroaktivno djelovanje — proglašenje neovisnosti od 25. lipnja nije dovedeno u pitanje. Niti jednim dijelom te deklaracije, niti kojim drugim aktom koji je usvojio hrvatski Sabor — a samo je to tijelo bilo ovlašteno donositi o tome odluke — se nije zašlo u suštinu i poništilo odluku o neovisnosti.«³¹ Tadašnji njemački ministar vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscher ovako je sažeo dogovor »između Europske zajednice i svih jugoslavenskih snaga u sukobu: 1. Jugoslavenska narodna armija vratit će se u vojarnje. Vatra će se obustaviti. 2. Provedba proglašenja o neovisnosti Slovenije i Hrvatske odgađa se za tri mjeseca. 3. Hrvat Mesić će — kako je predviđeno — biti izabran za predsjednika državnoga Predsjedništva. 4. Najkasnije 1. kolovoza 1991. obnovit će se unutarjugoslavenski pregovori o sudbini zemlje.«³²

No, potkraj rujna i početkom listopada 1991. godine srpska pobuna i oružana agresija JNA i Srbije na Republiku Hrvatsku ušle su u potpuno otvorenu te po ljudskim žrtvama i materijalnim razaranjima izrazito dramatičnu i tešku fazu. Umjesto traženja mirnoga rješenja, terorističke akcije srpskih pobunjenika u Hrvatskoj tijekom ljeta prerasle su u otvorenu agresiju Oružanih snaga SFRJ na Republiku Hrvatsku. Pobunjeni Srbi i srbijansko vodstvo u Beogradu odbacili su sve pokušaje hrvatskoga političkog vodstva i

²⁹ *Narodne novine*, 53/1991., V. Đ. DEGAN, n. dj., 317-318.

³⁰ Detaljnije o različitim tumačenjima »Brijunske deklaracije« vidjeti u: Lucija POFUK — Ivica MIŠKULIN, »Europsko vijeće mudraca i okvir optimalne ravnoteže: korijeni, donošenje i posljedice *Brijunske deklaracije*, *Pilar. Časopis za društvene i humanističke studije* IX (2014) 17-18, 43-69.

³¹ D. RUDOLF ml., n. dj., 78.

³² Hans-Dietrich GENSCHER, *Sjećanja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, 1999., 524.

međunarodne zajednice da mirnim putem riješe jugoslavensku krizu.³³ Jugoslavenska narodna armija planirala je u kratkom roku poraziti hrvatske snage i dobiti rat. Željela je spriječiti da se hrvatske snage domognu oružja i vojne opreme.³⁴ Tako su JNA i srpske postrojbe krenule početkom listopada 1991. u opći napad na svim bojištima, s ciljem da za 20 dana slome obranu Hrvatske.³⁵ Nakon što su 7. listopada 1991. raketirani Banski dvori, sjedište Vlade Republike Hrvatske u Zagrebu, u kojima su se u tom trenutku na sastanku nalazili predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman, predsjednik Predsjedništva SFRJ Stjepan Mesić i predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Ante Marković, postalo je izvjesno da srbijansko rukovodstvo, uz potporu JNA i saveznih institucija, nije pristalo na mirno rješenje jugoslavenske političke i državne krize. U takvim okolnostima Sabor Republike Hrvatske je 8. listopada 1991. proglasio (nakon isteka Brijunske deklaracije potvrdio je svoju *Ustavnu odluku o samostalnosti i suverenosti Republike Hrvatske* od 25. lipnja) hrvatsku državnu neovisnost te objavio raskid svih državnopravnih veza sa SFRJ. Tim je činom Republika Hrvatska odrekla legitimitet i legalitet svim tijelima SFRJ, ali je na temelju uzajamnosti priznala samostalnost i suverenost ostalih republika te je bila spremna s onim republikama s kojima nije bila u oružanom sukobu uspostaviti, održavati i razvijati prijateljske odnose.³⁶

Svoje pravo na međunarodno i diplomatsko priznanje Hrvatska je, između ostaloga, temeljila i na odredbama do tada važećega jugoslavenskog Ustava iz 1974. godine, koji je afirmirao državnost republika, odnosno republičkog Ustava iz iste godine, u kojem je istaknuto da je »hrvatski narod uspostavio svoju državu SR Hrvatsku na temelju prava na samoodređenje, uključujući i pravo na odcjepljenje i udruživanje s drugim narodima, svojom slobodno izraženom voljom, a radi zaštite svoje nacionalne nezavisnosti i slobode [...]«,³⁷

I na spomenutom zasjedanju Sabora Republike Hrvatske održanom 8. listopada 1991., premda u dramatičnim okolnostima u suterenu zgrade INA-e i pod prijetnjom napada neprijateljskih zrakoplova, govorilo se o pravima i zaštiti nacionalnih manjina u Hrvatskoj. Tako se u *Odluci Sabora Republike*

³³ A. NAZOR, *Velikosrpska agresija*, 84.

³⁴ Davor, MARIJAN: *Domovinski rat*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, Despot inifinitus, 2016., 79.

³⁵ Anton TUS, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.—1995.*, Zagreb — Sarajevo, Naklada Jesenski i Turk, 1999., 78.

³⁶ V. Đ. DEGAN, n. dj., 317-318.

³⁷ Ustav SFR Jugoslavije — Ustav SR Hrvatske, *Narodne novine*, 8/1974.

Hrvatske o raskidu državno-pravne sveze s bivšom SFRJ navodi i odredba: »Republika Hrvatska kao suverena i samostalna država, jamčeći i osiguravajući temeljna prava čovjeka i nacionalnih manjina, zajamčenih Općom deklaracijom UN-a, Završnim aktom Helsinške konferencije, dokumentima KESS-a i Pariškom poveljom u sklopu europskih integracijskih tijekova, pripravna je ulaziti u međudržavne i međuregionalne asocijacije s drugim demokratskim državama.«³⁸ U navedenom kontekstu treba podsjetiti da je Hrvatski sabor još 25. lipnja 1991. donio *Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj*. U *Povelji* se, među ostalim, ističe da su »sve nacionalnosti u Hrvatskoj pravno zaštićene /su/ od svake djelatnosti koja može ugroziti njihovo postojanje, imaju pravo na poštivanje, samoočuvanje i kulturnu autonomiju.«³⁹

U svibnju 1992., izmjenama i dopunama *Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj* Srbima je, kao najbrojnijoj nacionalnoj manjini u Hrvatskoj, omogućeno ustrojavanje dvaju autonomnih kotareva: Glina i Knin s posebnim statusom.⁴⁰ U skladu sa Zakonom iz prosinca 1991. ti kotarevi objedinili bi područno povezane općine u kojima su Srbi imali nadpolovičnu većinu stanovništva u viši samoupravni položaj.⁴¹ Upravo je jedan od uvjeta međunarodne zajednice za međunarodno i diplomatsko priznanje Republike Hrvatske bila regulacija statusa nacionalnih manjina i odnos hrvatskih vlasti prema nacionalnim manjinama koje žive u Hrvatskoj.

Diplomatska borba za međunarodno priznanje Hrvatske

Proglašenu samostalnost, suverenost, neovisnost i teritorijalnu cjelovitost Hrvatska je morala braniti u ratu. Uz obrambeni rat protiv JNA te srpskih vojnih i paravojnih snaga, Hrvatska je vodila i složenu diplomatsku bitku za međunarodno priznanje i punu međunarodnu afirmaciju. Za pozitivan ishod tih nastojanja hrvatske vanjske politike bila su, među ostalim, iznimno važna mišljenja međunarodne Arbitražne komisije koju je u rujnu 1991. utemeljilo Vijeće ministara EZ-a radi pravne pomoći Konferenciji o miru u Jugoslaviji.⁴² Sastavljena od petero predsjednika ustavnih sudova iz država članica EZ-a,

³⁸ *Narodne novine*, 53/1991.

³⁹ *Narodne novine*, 31/1991; V. Đ. DEGAN, *Hrvatska država u međunarodnoj zajednici*, 315-316.

⁴⁰ *Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj*, *Narodne novine*, 65/1991; *Narodne novine*, 27/1992.

⁴¹ Isto.

⁴² V. Đ. DEGAN, n. dj., 334-379.

poznata kao »Badinterova komisija« (nazvana prema njezinu predsjedniku Francuzu Robertu Badinteru), s radom je počela 10. rujna 1991. u Haagu. Arbitražna je komisija donijela nekoliko važnih, dalekosežnih i obvezujućih Mišljenja o pojedinim pravnim pitanjima koja su bila dvojbeni, odnosno koja su sukobljene strane u SFRJ različito tumačile. Ta su Mišljenja značajno utjecala na odluke Konferencije o miru u Jugoslaviji i zapravo su potpuno otvorila vrata na putu Hrvatske u procesu stjecanja punog međunarodnog subjektiviteta kao i omogućile njezino međunarodno i diplomatsko priznanje. U svom prvom Mišljenju od 29. studenoga 1991. »Badinterova komisija« izrazila je stajalište da se »Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi u procesu raspada«. ⁴³ U Mišljenju od 11. siječnja 1992. »Badinterova komisija« izrazila je stav da se vanjske granice SFRJ »moraju poštivati u svakom slučaju« i da se »razgraničenje« između Hrvatske i Srbije, ili između Srbije i BiH, ili između drugih susjednih država može mijenjati samo slobodnim i zajedničkim dogovorom. U nedostatku dogovora koji bi eventualno riješio pitanje razgraničenja, bivša granica dobiva status granice zaštićene međunarodnim pravom. Taj zaključak donesen je prema principu poštivanja teritorijalnog »statusa quo«. ⁴⁴ Naposljetku, za ovu raspravu važna su još dva mišljenja »Badinterove komisije«: prvo, broj 5 od 11. siječnja 1992., u kojemu se, među ostalim, konstatira da »Republika Hrvatska ispunjava uvjete nužne za njezino priznanje od država članica Europske zajednice u skladu s Deklaracijom o Jugoslaviji i Smjernicama o priznanju novih država u Istočnoj Europi i Sovjetskom Savezu koje je Vijeće ministara Europske zajednice usvojilo 16. prosinca 1991.«, ⁴⁵ uz uvjet da u narednom razdoblju Hrvatska nadopuni Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj od 4. prosinca 1991.; te drugo, broj 8 od 4. srpnja 1992., koje u zaključnoj 4. točki sadrži tvrdnju »da je proces raspada SFRJ spomenut u Mišljenju br. 1. od 29. studenoga 1991. godine završen i da valja ustanoviti da SFRJ više ne postoji«. ⁴⁶

Europska je zajednica u listopadu 1991. usuglasila stav da su republike SFRJ imale pravo na neovisnost te je — sukladno tom stavu — 16. prosinca 1991. Vijeće EZ-a odlučilo ponuditi mogućnost odvojenih diplomatskih odnosa s onim republikama SFRJ koje su tražile neovisnost uz potrebu zadovoljenja određenih preduvjeta, a to je, među ostalim, značilo prihvaćanje obveza vezanih za poštivanje ljudskih i manjinskih prava, uključujući one koje

⁴³ Isto, 336.

⁴⁴ Isto, 338-339.

⁴⁵ Isto, 344.

⁴⁶ Isto, 362.

su sadržane u Povelji UN-a, Helsinškom aktu i u Pariškoj povelji, kao i prihvaćanje nepovredivosti granica.⁴⁷ To je bio svojevrsni vrhunac procesa postupne promjene stava EZ-a glede jugoslavenske krize. Još u lipnju 1991. proglašenje samostalnosti, suverenosti i neovisnosti Hrvatske i Slovenije nije bilo primljeno s odobravanjem; štoviše, ono je doživljeno kao ozbiljna prijetnja regionalnoj geopolitičkoj stabilnosti, pa čak i kao izazov očuvanju međusobnih odnosa unutar EZ-a.⁴⁸ *Deklaracija o Jugoslaviji i Smjernice o priznanju novih država u Istočnoj Europi i Sovjetskom Savezu* koje je Vijeće ministara Europske zajednice usvojilo 16. prosinca 1991. godine bile su formalno-pravna osnova za međunarodno i diplomatsko priznanje Hrvatske.⁴⁹

Prihvaćanje mirovnih postrojbi od strane Republike Hrvatske bio je, također, jedan od važnijih uvjeta za međunarodno i diplomatsko priznanje te moguće članstvo Hrvatske u Ujedinjenim narodima (UN). Prema svjedočenju hrvatskih diplomata, tadašnji njemački ministar vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscher obećao je Hrvatskoj da će Njemačka izboriti njezino međunarodno i diplomatsko priznanje ako prihvati mirovne postrojbe UN-a, odnosno Vanceov mirovni plan.⁵⁰ Prijedlog mirovne operacije UN-a u Hrvatskoj stvoren je uz posredovanje Cyrusa Vancea, osobnog izaslanika glavnog tajnika UN-a. Kao preduvjet realizacije mirovne misije UN-a predstavnici Republike Hrvatske i JNA potpisali su u Sarajevu Sporazum o potpunom prekidu vatre u Republici Hrvatskoj, koji je stupio na snagu 3. siječnja 1992. godine. Sporazum se temeljio na dogovoru o deblokadi vojarni JNA i njezinu povlačenju iz Hrvatske te primjeni mirovnog plana UN-a, koji je predviđao dolazak mirovnih snaga UN-a u Hrvatsku i uspostavu područja pod njihovom zaštitom (UNPA).⁵¹

Unatoč formalnim odlukama o službenom diplomatskom priznanju samostalnosti, suverenosti i neovisnosti Republike Hrvatske potrebno je upozoriti da su države EZ-a, SAD, tadašnji SSSR i Kina na vrhuncu državne i po-

⁴⁷ »Declaration on Guidelines on Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union« (»Deklaracija o smjericama za priznanje novih država u istočnoj Europi i u Sovjetskom Savezu«), Deklaracija o Jugoslaviji, izvanredna ministarska sjednica EPC-a; V. Đ. Degan, n. dj., 334-336.

⁴⁸ Detaljnije vidjeti u: A. BEKIĆ, n. dj., 339-366.

⁴⁹ »Declaration on Guidelines on Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union« (»Deklaracija o smjericama za priznanje novih država u istočnoj Europi i u Sovjetskom Savezu«), Deklaracija o Jugoslaviji, izvanredna ministarska sjednica EPC-a; V. Đ. Degan, n. dj., 334-336.

⁵⁰ Mario NOBILO, *Hrvatski Feniks, Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990.—1997.*, Zagreb, Nakladni zavod Globus 2000., 155.

⁵¹ Isto.

litičke krize u SFRJ bili čvrsto opredijeljeni za očuvanje jedinstvene i cjelovite Jugoslavije. To ne potvrđuju samo političke odluke i javno izneseni stavovi najistaknutijih predstavnika međunarodne zajednice različite provenijencije, nego i naknadno objavljena sjećanja (memoari) nekih vrlo istaknutih političara i diplomata koji su početkom i sredinom 1990-ih godina bili izravni sudionici u razgovorima o razrješenju jugoslavenske krize; štoviše, bili su vrlo aktivni akteri u donošenju važnih i dalekosežnih odluka.⁵² U tom je smislu višestruko korisno konzultirati i analizirati memoarske zapise, primjerice, posljednjega američkoga veleposlanika u Jugoslaviji Warrena Zimmermanna,⁵³ britanskog političara i diplomata lorda Davida Owena,⁵⁴ američkog diplomata Richarda Holbrooka,⁵⁵ švedskog političara i diplomata Carla Bildta,⁵⁶ njemačkog političara Hans-Dietricha Genschera⁵⁷ i drugih.

Velike svjetske i europske sile uglavnom nisu objektivno i cjelovito razumjele uzroke političke, društvene, ekonomske i državne krize u SFRJ, pri čemu se procesi koje je ta kriza proizvela nisu uklapali u njihove interese, te nisu bili spremni za izazove koji su se »otvorili« složenom jugoslavenskom krizom. Stoga je reakcija političkih i državnih vodstava SAD-a, Rusije, EZ-a i drugih zemalja na te izazove bila različita, partikularna, spora, neodlučna i u mnogim aspektima proturječna. Naime, SFRJ je bila federacija šest republika u kojima su živjele potpuno ili gotovo potpuno izgrađene moderne nacije i u kojoj su, unatoč totalitarnom i represivnom modelu upravljanja, postojale jake napetosti kada je riječ o nacionalnim pitanjima i interesima, uz razumljivo primjetan izostanak demokratskih mehanizama koji bi te napetosti ubla-

⁵² Ne ulazeći detaljnije u analizu i prikaz memoarske publicistike glavnih međunarodnih aktera jugoslavenske krize ipak se može konstatirati da ta djela vrve činjeničnim netočnostima, subjektivnim ocjenama, predrasudama i stereotipima kada je riječ o hrvatskoj povijesti i recentnoj politici. Ipak, vrijedi ih konzultirati jer su vrlo zanimljiv i koristan izvor za vrednovanje političkog, humanitarnog, vojnog... angažmana međunarodne zajednice na području bivše Jugoslavije na prijelazu iz 1980-ih u 1990-te godine. Naime, ta djela razotkrivaju barem dio skrivenih diplomatskih i političkih igara, namudrivanja, pritisaka kao i pozadinu iskrenih, ali i »trulih« kompromisa. Tako će, primjerice, lord David Owen u svojoj knjizi *Balkanska odiseja* priznati koliko je susreta na najvišoj razini o Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini bilo neuspješno i neučinkovito i koliko je sjednica međunarodnih tijela bilo održano samo radi usuglašavanja nebitnih i zakašnjelih priopćenja za javnost, kada su događaji »na terenu« već odavno prešli u neku novu fazu.

⁵³ Warren ZIMMERMANN, *Izvori jedne katastrofe*, Zagreb, Globus — Znanje, 1997.

⁵⁴ David OWEN, *Balkanska odiseja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada — Hrvatski institut za povijest, 1998.

⁵⁵ Richard HOLBROOKE, *Završiti rat*, Sarajevo, Šahinpašić, 1998.

⁵⁶ Carl BILDT, *Misija mir*, Sarajevo, Zid, 1998.

⁵⁷ Hans-Dietrich GENSCHER, n. dj.

žavali. Stabilnost države i vlasti održavana je isključivo represivnim aparatom. Svjetske sile su Jugoslaviju uglavnom vidjele u geopolitičkom kontekstu održavanja hladnoratovske ravnoteže u Europi, pa i svijetu, tako da, primjerice, i višekratna kršenja ljudskih prava, koja su bila stalna od formiranja komunističke Jugoslavije 1945. godine nadalje, nisu bila dostatna da promijene načela svoje vanjske politike prema SFRJ. Čak i kada se zamah velikosrpskih nastojanja krajem 1980. i na prijelazu u 1990-te godine približavao svojem vrhuncu (»jogurt revolucija« u Crnoj Gori, »antibirokratska revolucija« u Vojvodini, ukidanje ustavnog položaja Kosova i Vojvodine, »balvan revolucija« u Hrvatskoj i dr.) međunarodna diplomacija i politika držale su da se Jugoslaviju treba održati na životu. Stoga se procesu hrvatskoga osamostaljenja na temelju političke i suverene volje hrvatskih građana nije pristupilo kao demokratskom procesu nego kao rušenju važnih postulata geopolitičke ravnoteže u ovom dijelu Europe.⁵⁸ Realpolitika svjetskih sila nije uspjela u namjeri održavanja Jugoslavije, ali je zato svojim djelovanjem potaknula i ohrabrila JNA i srbijanski režim Slobodana Miloševića na nasilje. No, nisu svi dionici međunarodne politike na jednak način pristupali jugoslaven-skim krizi i nisu su se svi držali politike očuvanja jedinstvene jugoslavenske države pod svaku cijenu.⁵⁹

Tako je svojim pravovremenim djelovanjem i utjecajem na državnike Europe i demokratskoga svijeta priznanju Republike Hrvatsku kao neovisne, samostalne i suverene države znatno pridonijela Sveta Stolica.⁶⁰ U svojemu djelovanju Sveta Stolica »izabrala stav velike razboritosti.«⁶¹ te se vodila načelima koja je i javno zastupala i primjenjivala na situaciju političke i državne krize u SFRJ. Sveta Stolica je smatrala da treba: (1) poštivati pravo naroda na samoodređenje; (2) poštivati prava osoba i nacionalnih zajednica; (3)

⁵⁸ Zanimljiv opis doprinosa međunarodne zajednice rješavanju jugoslavenske krize dao je austrijski političar i ministar vanjskih poslova Austrije 1960-ih godina Lujo Tončić-Sorinj, istaknuvši: »Sad je zacijelo postalo očito da su europske države, a s njima i Europska zajednica, posve izgubile mjerodavan utjecaj na bivšim jugoslavenskim područjima. Te posramljujuće okolnosti mnogi su tek sada postali svjesni, ali postali su svjesni i uzroka, naime, sledujuće nesložnosti i nesposobnosti za odlučivanje u Europskoj zajednici. To nipošto nije povećalo simpatije za Hrvatsku. Posljedica je bila činiti odsad sve da bi se Hrvatskoj iznova stvarale poteškoće kako bi joj se oteli plodovi uspjeha« (Lujo TONČIĆ-SORINJ, *Usamljena borba Hrvatske. Od pobjede jezika do pobjede oružja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada — Hrvatski institut za povijest, 1998., 140).

⁵⁹ Detaljnije vidjeti u: A. BEKIĆ, n. dj., 339-366.

⁶⁰ Detaljnije vidjeti u: Ana HOLJEVAC TUKOVIĆ — Robert HOLJEVAC, »The Role of the Holy See and Pope John Paul II in the International Recognition of the Republic of Croatia«, *Bogoslovska smotra* 89 (2019) 1, 57-84.

⁶¹ Želimir PULJIĆ, »Sveta Stolica i jugoslavenska kriza (1991—1992)«, *Bogoslovska smotra* 64 (1994) 1-4, 465.

protiviti se upotrebi sile u rješavanju spornih pitanja; (4) promicati, bez prestanka i neumorno, dijalog među svim zainteresiranim stranama; te (5) omogućiti uspostavu mirne koegzistencije među narodima Jugoslavije, u pravdi i međusobnom poštivanju.⁶² Vatikanska diplomacija, kao prva u svijetu, još je 3. listopada 1991. godine objavila da radi na hrvatskome međunarodnom priznanju.

Što je ratno stanje u Hrvatskoj bivalo teže i nepodnošljivije, sa sve više žrtava i materijalnih pustošenja, tim je više sazrijevalo uvjerenje da međunarodno i diplomatsko priznanje Republike Hrvatske može biti presudno jamstvo mira.⁶³ Nakon nemilosrdnih napada na Hrvatsku, što je u svjetskim medijima bilo najočitiše na primjerima Zadra, Karlovca, Osijeka, Dubrovnika te razaranja Vukovara i zločina nad brojnim civilima i zarobljenim braniteljima 26. studenoga 1991., državni tajnik Svete Stolice, kardinal Angelo Sodano, uručio je veleposlasticima pri Svetoj Stolici iz zemalja članica Konferencije za europsku sigurnost i suradnju (KESS) *Memorandum*. U njemu se pozvao na načela međunarodnoga prava kao i na odredbe jugoslavenskoga Ustava iz 1974. godine po kojemu su jugoslavenske republike imale pravo odvojiti se od federacije. U prvoj točki *Memoranduma* konstatira se da je razvoj događaja u Jugoslaviji prouzročio veliku zabrinutost Svete Stolice, jer ti događaji predstavljaju očigledno kršenje duha i slova Završnog akta Helsinške konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi, u kojemu je prihvaćena volja europskih naroda da sami odlučuju o svojoj sudbini, to jest priznato je njihovo pravo da odluče kakav će biti, ako žele i kada žele, njihov unutarnji i vanjski politički položaj. U drugoj je točki *Memoranduma* Sveta Stolica pozvala međunarodnu zajednicu da, pred žestokim sukobima na teritoriju Hrvatske, ozbiljno uzme u razmatranje potrebu poštivanja prava na neovisnost naroda Hrvatske i Slovenije, kao i drugih koji se žele koristiti tim pravom. Sa svoje strane — navodi se u trećoj točki *Memoranduma* — Sveta Stolica je uvjeren da je došao trenutak za međunarodno priznavanje Hrvatske i Slovenije, i to prije blagdana Božića. Narodi tih dviju republika, izabrali su slobodno, na

⁶² Nikola ETEROVIĆ, »Sveta Stolica i priznavanje Republike Hrvatske«, *Nastanak suvremene države Hrvatske i dvadeseta obljetnica njezina utemeljenja*. Zbornik radova, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2012., 43.

⁶³ Korisno je u potonjem kontekstu upozoriti na knjigu nekadašnjeg američkog veleposlanika pri Svetoj Stolici (1989.—1993.) Thomasa Patricka Meladyja, koji na primjeru političke i državne krize u SFRJ analizira razlike u vanjskoj politici između Vatikana i SAD-a. Pritom ističe da je cilj SAD-a bio očuvati Jugoslaviju pod svaku cijenu, makar i kao labavu federaciju, dok je Sveta Stolica zastupala i promovirala stav o pravu Hrvatske na neovisnost. Detaljnije vidjeti u: Thomas Patrick MELADY, *Veleposlanikova priča. Sjedinjene Američke Države i Vatikan u svjetskoj politici*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada — Hrvatski institut za povijest, 1997.

demokratski način, put neovisnosti. Potom su u *Memorandumu* izloženi razlozi zbog kojih je Sveta Stolica uvjeren da treba priznati Republiku Hrvatsku i Republiku Sloveniju. Jedan od krucijalnih razloga, prema mišljenju Svete Stolice, je Ustav SFRJ iz 1974. godine koji je predviđao mogućnost odcjepljenja svake pojedine republike. Imajući u vidu situaciju u Jugoslaviji, Sveta je Stolica ukazala da stanje u SFRJ više nije odgovaralo njezinome Ustavu, jer federalna vlast više nije predstavljala cjelinu političke i etničke stvarnosti Jugoslavije. Ujedno, Sveta Stolica je istaknula da formalno priznavanje neovisnosti može biti uvjetovano da bi se moglo bolje osigurati ostvarenje obveza prihvaćenih u okviru KESS-a, posebice što se tiče poštivanja prava nacionalnih manjina.⁶⁴

Sveta Stolica preporučila je članicama KESS-a zajedničko »usuglašeno i uvjetovano« priznanje neovisnosti Hrvatske i Slovenije, kao i ostalih republika koje bi postavile takav zahtjev. Ono »uvjetovano« značilo je da te nove države trebaju prihvatiti formalnu obvezu da će poštivati načela različitih dokumenata, poglavito što se tiče ljudskih prava, demokracije i zaštite prava nacionalnih manjina. Na kraju, zbog svih tih razloga, Sveta je Stolica smatrala da će takvo formalno priznanje, dogovoreno i multilateralno, pomoći uspostavi mira jer će postaviti temelje za stvaranje uvjeta za mirno rješenje koje će kontrolirati zajednica država KESS-a, brinući se da se prizna i štiti svake pravo.

Nedugo zatim, točnije 15. prosinca 1991., kao svojevrsan odgovor inicijativi, predsjednik Tuđman uputio je pismo (*Poslanicu mira*) Svetom Ocu i stranim državicima u kojoj navodi: »Republika Hrvatska opetovano izražava svoju spremnost da do krajnjih mogućnosti aktivno i angažirano sudjeluje u svim mirovnim naporima međunarodne zajednice. Zauzimamo se za nastavak haške Mirovne konferencije, koja treba poslužiti legalnom i mirnom razdruživanju državne zajednice bivše SFRJ, u skladu s Bečkom konvencijom o sukcesijama država. Hrvatska se zauzima za potpuno prihvaćanje principa Haške konferencije od strane svih njezinih subjekata i za međunarodno jamstvo provedbe odluka Haške konferencije.«⁶⁵

⁶⁴ La crisi jugoslava. Posizione e azione della Santa Sede (1991—1992) (The Yugoslav Crisis. Position and Action of the Holy See [1991—1992]); http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2003/documents/rc_seg-st_20031018_sodano-xxv-pontificate_it.html. Pristup ostvaren 12. veljače 2021. Vidjeti: Franjo ŠANJEK — Božidar PETRAČ (ur.), *Ivan Pavao II. i Hrvati*, Zagreb, Alfa, 1995., 96.

⁶⁵ Mirovno pismo predsjednika RH Franje Tuđmana Svetom Ocu Ivanu Pavlu II., 15. prosinca 1991. U: *Tuđmanov arhiv, korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. sc. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine*, Prva knjiga, »Godine stvaranja i obrane 1990.—1991.«, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada — Hrvatski institut za povijest, 2015., 529.

Diplomatski naponi Svete Stolice, napose upućeni *Memorandum*, nije ostao bez odjeka. Podsjetimo, 16. prosinca 1991. u Bruxellesu, ministri vanjskih poslova 12 zemalja EZ-e, donijeli su ranije već spomenute *Smjernice* u kojoj su definirali postupak priznavanja svih jugoslavenskih republika koje će to formalno zatražiti i koje će za to, jasno, ispuniti određene uvjete. Sveta Stolica je u službenoj izjavi 20. prosinca 1991. pozdravila i podržala taj stav zemalja članica Europske zajednice. Ujedno je priznanje Hrvatske i Slovenije najavila posebnim dokumentom kojim se pozitivno odredila prema hrvatskom i slovenskom zahtjevu za diplomatskim priznanjem. U poruci za Novu 1992. godinu papa Ivan Pavao II. rekao je: »Hrvatski narod nije sam; svaki narod ima pravo da se poštuje njegov legitimni izbor; cijela Europa trebala bi se osjećati pogođenom i poniženom zbog hrvatske tragedije.«⁶⁶ Sve su važnije svjetske novinske agencije objavile vijest da je Tiskovni ured Svete Stolice izdao službeno priopćenje u kojemu je između ostalog pisalo: »Danas 13. siječnja 1992. Sveta je Stolica poslala note vladama Republike Hrvatske i Slovenije, priopćujući priznanje njihova suvereniteta i samostalnosti.« Drugim riječima, Sveta je Stolica poručila svjetskoj javnosti, hrvatskome narodu kao i svim građanima Hrvatske da je Republiku Hrvatsku priznala kao suverenu i samostalnu državu.⁶⁷ Na kritike da je svojim diplomatskim angažmanom bila »upletena na strani onih koji su se borili protiv Srba«, Sveta Stolica je uvijek odgovarala »u smislu da se priznanjem htjela zaustaviti srpska agresija na Hrvatsku i dovesti do pristanka međunarodne zajednice na njezinu neovisnost.«⁶⁸

Uz ispunjeni uvjet potpisivanja sporazuma o prekidu vatre kao pretpostavke uspostave mirovne misije UN-a, države EZ-a (Belgija, Danska, Francuska, Grčka, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Njemačka, Portugal, Španjolska, Irska i Ujedinjeno Kraljevstvo) priznale su 15. siječnja 1992. Republiku Hrvatsku kao neovisnu i suverenu državu. Odluku o »samostalnom« i »preuranjenom« priznanju Hrvatske, koja će stupiti na snagu 15. siječnja 1992., kad su to prema dogovoru trebale učiniti i druge članice EZ-a, najavio je njemački vicekancelar i ministar vanjskih poslova Genscher. Zemlje EZ-a nevoljko su pristale na taj užurbani tempo priznanja, ali nisu imale drugog odgovora na pojačanu srpsku agresiju. Prema svjedočenju hrvatskoga veleposlanika pri

⁶⁶ John Paul II, Angelus, Solemnity of Mary Most Holy Mother of God, World Day of Peace, Wednesday, January 1, 1992, John Paul II (vatican.va): https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/angelus/1992/documents/hf_jp-ii_ang_19920101.html. Pristup ostvaren 12. veljače 2021.

⁶⁷ N. ETEROVIĆ, n. dj., 43.

⁶⁸ A. RICCARDI, n. dj., 359.

Ujedinjenim narodima M. Nobila, protiv preuranjenog priznanja, koje je moglo proširiti sukob na druge jugoslavenske republike i razbiti Mirovnu konferenciju, upozoravali su i američki predsjednik George Bush i glavni tajnik UN-a Javier Perez de Cuellar.⁶⁹ Iako je Njemačka zbog »preuranjenog priznanja« bila napadana od dijela međunarodnih političara, Genscher je smatrao da je to priznanje zapravo došlo prekasno, a ne prerano. Početkom prosinca 1991. on je u *Welt am Sonntag* napisao: »Jugoslavija više ne postoji. Nju nije razorila objest naroda koji hoće nezavisnost, niti držanje inozemstva. Jugoslaviju je razorio rat JNA protiv hrvatskog naroda, snovi starih političkih snaga o Velikoj Srbiji te osporavanje manjinskih prava na Kosovu.«⁷⁰ U svojim je *Sjećanjima* Genscher konstatirao da »priznanje Hrvatske i Slovenije nije dovelo do eskalacije rata u Hrvatskoj, kao što su se bojali neki moje kolege, a i poneke države.«⁷¹ Međunarodno priznanje postavilo je drukčiju političku i pravnu poziciju: delegitimiralo je vojnu prisutnost JNA u Hrvatskoj i pravo Beograda da kao jedini legitimni subjekt međunarodnih odnosa i silom uređuje »unutrašnje stvari Jugoslavije.«⁷²

Prema svjedočenjima hrvatskih diplomata, drži se da je u početnoj potpori Hrvatskoj i Sloveniji službeni Bonn bio i pod velikim pritiskom Rimokatoličke crkve u Njemačkoj⁷³ i, osobito, pape Ivana Pavla II., što je pomoglo da se vicekancelar Hans-Dietrich Genscher, koji je »desetljećima gradio odlične odnose s vlastima u Beogradu, pretvori u hrvatsku ikonu.«⁷⁴ Tako će Genscher u svojim *Sjećanjima* otvoreno priznati da su se »Zapad, kao i ukupna međunarodna zajednica, odlučno [su se] zauzimali 1990. i još dugo u 1991. godini, za očuvanje državnog saveza. To je vrijedilo i za njemačku

⁶⁹ M. NOBILO, n. dj., 165.

⁷⁰ Isto, 163-164.

⁷¹ H-D. GENSCHER, n. dj., 546.

⁷² M. NOBILO, n. dj., 148-149; A. NAZOR — T. PUŠEK, n. dj., 172-173.

⁷³ Velike zasluge što je Njemačka priznala Hrvatsku imao je msgr. dr. Josip Uhač, diplomat Svete Stolice i tajnik Kongregacije za evangelizaciju naroda. Papa Ivan Pavao II. imenovao ga je nuncijem u Njemačkoj (1984.—1991.). Njegov angažman oko priznanja Hrvatske išao je dvostrukim kanalom, preko Svete Stolice i preko njemačkog kancelara Helmuta Kohla te njemačkog ministra vanjskih poslova Genschera. Zajedno s msgr. Milanom Simčićem, koji je tada bio podtajnik Kongregacije za kler pri Svetoj Stolici, msgr. Uhač osobno je predao *Promemorij* papi Ivanu Pavlu II. u kojem je argumentirao potrebu hitnog međunarodnog i diplomatskog priznanja Hrvatske, ukazujući da je to jedini način da se zaustavi rat i otvorena agresija na Hrvatsku. Milan SIMČIĆ, »Uspomena na doživotnog prijatelja i njegova uloga u priznanju Hrvatske sa strane Svete Stolice i Njemačke«. U: *Mons. Josip Uhač. Život i djelo*, Rijeka, Riječka nadbiskupija i Kršćanska sadašnjost, 2008, 98-100.

⁷⁴ M. NOBILO, n. dj., 160.

vanjsku politiku; ona je morala zbog toga otprijeti sve veću unutrašnjopolitičku kritiku iz svih dijelova političkoga spektra.⁷⁵ Štoviše, naglasio je Genscher, »za njemačku vanjsku politiku bila su dva aspekta od posebnoga značenja [...]: prvo, ne ohrabrivati centrifugalne tendencije i drugo, ne poduzimati nikakav samostalan put u politici prema Jugoslaviji.«⁷⁶ »Suprotno uvriježenoj percepciji, politika vlade SRNJ nije bila posebno sklona Hrvatskoj niti je vodila proaktivnu politiku prema jugoslavenskoj krizi sve do pritiska koji su na Kohlovu vladu u kasno proljeće 1991. zajedno izvršile stranke vladajuće koalicije i oporbe (osim komunisti!).«⁷⁷ Uz Genschera, za međunarodno i diplomatsko priznanje Hrvatske založio se i predsjednik Češke i Slovačke Václav Havel, što je zbog Havelova moralnog autoriteta značilo mnogo, kao i austrijski diplomat i političar, ministar vanjskih poslova Alois Mock.⁷⁸ Zbog nastojanja da se sukob na području Jugoslavije riješi mirnim putem neki autor ističu i pozitivnu ulogu Sovjetskog Saveza, posebno predsjednika Mihaila Gorbačova, smatrajući da bi bez tog obeshrabrivanja Beograda napad na Hrvatsku bio još teži i brutalniji.⁷⁹

No ključnu diplomatsku ulogu imala je ipak Sveta Stolica, koja je s velikim oprezom gledala na započete promjene u SFRJ i njezinim republikama. Isprva je prihvaćala dotadašnje federalno uređenje, koje je trebalo biti izraz slobodne volje i odluke naroda koji tvore federaciju. No, u novonastalim prilikama držala je mogućim i prikladnim uvođenje novog, konfederativnog uređenja odnosa među jugoslavenskim narodima i republikama. Nakon referendumu o samostalnosti u Hrvatskoj, te nakon oružane intervencije savezne vojske u Sloveniji, a osobito nakon prenošenja rata u Hrvatsku, kad je postalo očigledno da više ne dolazi u obzir konfederalno političko rješenje, Sveta Stolica je postala jedan od najstalnijih i najodlučnijih zagovornika i pobornika međunarodnog i diplomatskog priznanja suvereniteta, samostalnosti i neovisnosti Hrvatske (i Slovenije) uz uvjet prihvaćanja pravnog okvira u kojemu bi bila zajamčena sva ljudska prava, kao i u ostalim demokratskim državama, s posebnim naglaskom na prava manjina. Sveta Stolica smatrala je da će međunarodno i diplomatsko priznanje pridonijeti zaustavljanju rata. Priznavši neovisnost napadnutoga naroda, Sveta je Stolica dala Hrvatskoj međunarodnu političko-diplomatsku zaštitu.

⁷⁵ H-D. GENSCHER, n. dj., 515.

⁷⁶ Isto, 516.

⁷⁷ A. BEKIĆ, n. dj., 343.

⁷⁸ M. NOBILO, n. dj., 175.; A. NAZOR — T. PUŠEK, n. dj., 172-173.

⁷⁹ Isto.

Zaključak

Tijekom cijelog razdoblja oružane borbe protiv srbijanske oružane agresije vodila se i diplomatska borba Hrvatske za međunarodno i diplomatsko priznanje. Diplomatske aktivnosti koje su prethodile međunarodnom priznanju bile su zahtjevne, posebice za državu u nastajanju čije je postupke nerijetko diskreditirala dobro uhodana i međunarodno etablirana jugoslavenska diplomacija. Kada se tomu pridoda i početna nesklonost međunarodne zajednice priznavanju osamostaljenja jugoslavenskih republika, jasno je da se Hrvatska nalazila u nezavidnoj situaciji. Svjetske i europske sile nisu se dobro snalazile u jugoslavenskoj političkoj i državnoj krizi, a pojedine države prešutno su, ne čineći ništa, podržavale velikosrpski ekspanzionistički projekt, vjerujući da je opstanak Jugoslavije jamstvo stabilnosti jugoistočne Europe i njihovih interesa u toj regiji. Premda je iz događaja »na terenu« bilo razvidno da je raspad Jugoslavije izvjesna i realna posljedica političke i državne krize koju su izazvali i njome upravljali politički i društveni nositelji recentne velikosrpske politike (okupljeni u srpskim znanstvenim, kulturnim i političkim institucijama i organizacijama), pravovremen, hrabar, odlučan, odgovoran i mudar odgovor svjetske politike i diplomacije uglavnom je izostao. A sve je bilo zapisano i izgovoreno: »Opet smo pred bitkama i u bitkama. One nisu oružane, mada i takve još nisu isključene« — izgovorio je Slobodan Milošević.⁸⁰ U tim okolnostima demokratski put međunarodne afirmacije Hrvatske kao samostalne, suverene i neovisne države nailazio je na brojne prepreke, nerazumijevanja pa i otvorene otpore. Ali, proces je zbog odlučnosti hrvatskoga državnog vrha, hrabrosti hrvatskih branitelja i jasno izražene političke volje hrvatskoga naroda bio nezaustavljiv, dijelom i zbog prijatelja diljem svijeta koji su, koliko je to god bilo moguće, osnaživali i zagovarali hrvatski put u državnu neovisnost.

Brojni ratni zločini, patnje i stradanja Vukovara i Dubrovnika, kao i drugih hrvatskih krajeva i naselja, konačno su pokazali međunarodnoj javnosti da opstanak Jugoslavije više nije moguć. Nakon toga države EZ-a počele su se opredjeljivati u odnosu na bivše jugoslavenske republike, a većina europskih država podržala je pravednu borbu hrvatskoga naroda za slobodu. Najveću pomoć Hrvatskoj pružile su Sveta Stolica, Njemačka i Austrija, čijim je zalaganjem postupno došlo do promjene međunarodnog raspoloženja u korist Hrvatske. Zaključno, može se ustvrditi da je Hrvatska imala sreću što je na čelu Svete Stolice bio papa Ivan Pavao II., koji je imao snagu i odvažnost

⁸⁰ Iz govora Slobodana Miloševića na Gazimestanu (1989.) u prigodi obilježavanja 600. godišnjice Bitke na Kosovu polju.

primijeniti načela međunarodnog prava na konkretnim slučajevima Hrvatske i Slovenije, i koji je poznao narav komunizma kao totalitarnog režima. Papin pritisak bio je odlučujući činitelj kod priznanja Republike Hrvatske.

Potpunu međunarodnu afirmaciju i vrhunac diplomatske borbe za međunarodno i diplomatsko priznanje Republika Hrvatska postigla je 22. svibnja 1992. kada je kao 178. članica aklamacijom primljena u Organizaciju ujedinjenih naroda.

Međunarodno i diplomatsko priznanje dalo je snažan poticaj hrvatskom državnom vodstvu da, prvo vlastitim snagama (vojnim prije svega), a kasnije i uz pomoć europske i svjetske diplomacije uspostavi nadzor nad svojim međunarodno priznatim granicama. U tim je godinama Republika Hrvatska, unatoč stalnim iskušenjima (oslobađanje okupiranih područja, pitanje suradnje s Haškim sudom, politika prema Bosni i Hercegovini i dr.), postupno gradila i jačala svoj međunarodni položaj što je dovelo i do njezine pune međunarodne afirmacije oživotvorene pri ulasku u NATO-savez (2009.) te u Europsku uniju (2013.).

Izvori:

1. HR-Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCCR), Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području RH 1990.—1995., 2.

Objavljeni izvori:

1. *Tudmanov arhiv — Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine. Prva knjiga (godine stvaranja i obrane 1990.—1991.)*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada — Hrvatski institut za povijest, 2015.

2. *Narodne novine*, 8/1974.

3. *Narodne novine*, 24/1991.

4. *Narodne novine*, 31/1991.

5. *Narodne novine*, 53/1991.

6. *Narodne novine*, 65/1991.

7. *Ratna šteta Republike Hrvatske*, Završno izvješće, Vlada Republike Hrvatske, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, Zagreb, rujan 1999.

8. S. Ioannes Paulus PP. II, *Karol Wojtyła*, 16. X. 1978 — 2. IV. 2005, John Paul II (vatican.va)

Ana Holjevac Turković, Dražen Živić
**On Gaining the Independence of the Republic of Croatia
and Its International and Diplomatic Affirmation:
Between Opposition and Approval**

On June 25, 1991, the Croatian Parliament passed the Constitutional Decision on Sovereignty and Independence and passed the Declaration on the Establishment of the Sovereign and Independent Republic of Croatia. In doing so, the Parliament declared and formalized the will of the people and citizens of the Republic of Croatia, which was expressed at a

referendum held five weeks earlier. By adopting these documents, and without the possibility of reaching a new political agreement that would dissolve the Yugoslav state and solve the political crisis, Croatia entered the final phase of its independence-gaining process. However, inner Yugoslav and additional international circumstances and relations did not provide a favourable framework for the Croatian independence. In this process, Croatia had to overcome a number of obstacles, an overall lack of understanding, even resistance. Having understood the pressure of decisive Croatian political leadership and the brutality of the Serbian armed aggression, a number of actors on the international stage gradually built their acceptance of the Croatian decision to leave the SFRY. They saw it as the only rational answer to the Yugoslav crisis and the growing Greater Serbian nationalism and expansionism. Three decades after these historic decisions of the Croatian Parliament, it is now a good time to remember the key national political and international legal acts that have led to the international and diplomatic affirmation, as well as the recognition of the Republic of Croatia. This is an opportunity to highlight the local and international stakeholders who resisted this process, as well as those who supported it.

Key words: Republic of Croatia, 1991, independence referendum, international and diplomatic recognition